

Соціальна і гуманітарна політика

УДК 364.3-232:336

Будеянський Борис Сергійович

*аспірант Спеціальності 281 публічне управління та адміністрування
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України*

Budeianskyi Borys

*Graduate Student of the Specialty 281 Public Management and Administration
Institute of Training of Personnel of the State Employment Service of Ukraine*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ

SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN THE STATE GUARANTEES SYSTEM

***Анотація.** У статті проаналізовано основні аспекти соціального захисту населення в системі державних гарантій.*

Запропоноване наступне визначення «соціального захисту» – це сукупність принципів, правил, методів, економічних, правових, соціальних гарантій, що забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав, мінімально достатніх умов життя, задоволення потреб підтримки життєзабезпечення різних соціальних груп.

Виділено наступні детермінанти соціально-економічного змісту соціального захисту: передбачає обов'язкову участь держави через мінімально визначений рівень державної підтримки певних категорій населення, які зазнали соціальні ризики та опинилися в ситуації, коли рівень їх життя та достатку є нижчим за середній рівень забезпеченості в суспільстві; наявність визначених індикаторів рівня життя, які визнаються державою та суспільством і означають реалізацію конституційних прав особи на гідне життя; існування системи

соціальних стандартів, які стосуються не лише реалізації тих чи інших прав особи, а і забезпечення реалізації таких прав з боку держави; активну модель відносин суспільства, індивіда та держави в процесі запобігання настанню соціальних ризиків та подолання їх негативних наслідків, що частіше за все розкривається через відносини страхування; наявність усталеною системи механізмів реалізації державою своїх гарантій та зобов'язань в сфері соціального захисту, що розкривається через практичне використання інструментарію соціальної політики.

Сформовані висновки, що соціальний захист виступає об'єктом публічного управління, і для того, щоб цілі й завдання такого захисту були досягнуті максимально, необхідним є розробка дієвих владно-управлінських рішень та ефективних механізмів.

Ключові слова: державні гарантії, соціальний захист, соціальне забезпечення, державна політика, соціальні ризики.

Summary. The article analyzes the main aspects of social protection of the population in the system of state guarantees.

The following proposed definition of "social protection" is a set of principles, rules, methods, economic, legal, and social guarantees that ensure compliance with the most important social rights, minimally adequate living conditions, and meeting the needs of supporting livelihoods of various social groups.

The following determinants of the socio-economic content of social protection are highlighted: it provides for the mandatory participation of the state through a minimally defined level of state support for certain categories of the population who have experienced social risks and find themselves in a situation where their standard of living and well-being is lower than the average level of security in society; the presence of certain indicators of the standard of living, which are recognized by the state and society and mean the realization of

a person's constitutional rights to a dignified life; the existence of a system of social standards that relate not only to the realization of certain rights of an individual, but also to the provision of the realization of such rights by the state; an active model of relations between society, the individual and the state in the process of preventing the occurrence of social risks and overcoming their negative consequences, which is most often revealed through insurance relations; the presence of an established system of mechanisms for the implementation by the state of its guarantees and obligations in the field of social protection, which is revealed through the practical use of social policy tools.

Conclusions were made that social protection is an object of public management, and in order for the goals and objectives of such protection to be achieved as much as possible, it is necessary to develop effective power-management solutions and effective mechanisms.

***Key words:** state guarantees, social protection, social security, state policy, social risks.*

Постановка проблеми. Сучасна демократична держава бере на себе широкі зобов'язання перед громадянами в частині дотримання їх прав і свобод та недопущення скорочення їх обсягу. Традиційно поділ права та свобод людини і громадянина поділяються в залежності від сфер суспільного буття, але існують такі гарантії, що мають міжгалузеве значення, а їх реалізація в повній мірі покладається на механізм держави. Це стосується тих прав, які пов'язані із неможливістю людини забезпечувати свої потреби самостійно. Одним із таких прав є право людини на соціальний захист.

Держава повинна дбати про благополуччя громадян, створюючи умови для гідного життя, а особливо стосовно тих верств населення, які нездатні забезпечити реалізацію свого трудового, інтелектуального,

соціального потенціалу в силу певних об'єктивних факторів соціального характеру (втрата роботи, хвороба, каліцтво тощо).

У зв'язку з цим, актуальним є вивчення основних аспектів соціального захисту населення в системі державних гарантій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні проблемні питання щодо розвитку системи соціального захисту представлені у науково-економічних дослідженнях таких вчених: Н. Абакумової, В. Гетьмана, К. Дідківської, Ю. Килимника, І. Рудкевича, І. Сироти, А.Халецької та ін.

Визначення терміну «соціальний захист» представлено у наукових дослідженнях таких вчених, як: Г. Бернгарда, І. Миговича, Т. Шаніна. А основні прикладні аспекти щодо проблеми соціального захисту висвітлені в наукових працях наступних дослідників: О. Іванової, С. Попова, І. Сироти, Ю. Шклярського та інших.

Але, проаналізувавши наукові позиції вчених, не було висвітлено в повній мірі основні аспекти соціального захисту населення в системі державних гарантій, тому вважаємо за необхідне детально дослідити.

Мета статті – вивчення основних аспектів соціального захисту населення в системі державних гарантій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний захист – це окрема самостійна система державних гарантій, яка спрямована на підтримання певного стандарту життя в суспільстві.

Так, вчені А. Мазаракі та І. Чугунов визначають соціальний захист як «систему суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальний захист населення від наслідків соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо)» [5, с. 252-254]. Дослідники звертають увагу на те, що соціальний захист, як напрям державної політики та державно-управлінського регулювання є елементом системи соціального

забезпечення, отже одним із важливих елементів соціальної політики держави. Суто формально – так: соціальний захист ототожнюється із соціальною політикою в силу семантики термінології, однак за своїм змістом та природою процесів він тісно пов'язаний із економічною складовою.

Як слушно зазначає Д. Ковалевич соціальний захист населення є конституційною прерогативою держави та проводиться її відповідними соціальними інституціями на підставі законодавчих актів шляхом використання державних соціальних стандартів [2, с. 89-91]. Тобто держава самостійно визначає стандарти соціального захисту, обсяг гарантій та досягає їх. Такий підхід також видається нам дещо суперечливим, хоча він відображає реальність сучасної державної соціальної політики. М. Руженський [7] акцентує увагу на те, що соціальна політика та рівень соціальних гарантій в державі визначаються самою державою, а отже стандарти соціального захисту можуть встановлюватись виходячи із спроможності держави, а не реальної потреби населення в їх змістовності.

Такий підхід дає підстави стверджувати, що стандарти соціального захисту різні в різних країнах в залежності від їх соціально-економічної спроможності та умов внутрішнього суспільно-політичного устрою. Але як зазначає М. Зверяков встановлення соціальних гарантій передбачає дотримання стандартів пануючого в державі концепту організації державно-владних процесів [1, с. 18-21]. Ми погоджуємося із цією точкою зору, вважаючи що стандарти соціальних гарантій повинні виходити із права людини на гідне життя. Повнота реалізації такого права покладається на державу, а отже її економічна політика повинна розвиватися в такий спосіб, який би давав можливість підвищувати і рівень стандартів соціального забезпечення.

О. Крюков визначає соціальний захист як обов'язковий елемент економічної системи держави, що визначає рівень суспільного добробуту і є важливою умовою її економічної та соціальної стабільності [3]. Ми погоджуємося із позиціями вчених щодо того, що соціальний захист має економічне підґрунтя, фундамент на якому ґрунтується той рівень стандартів, які повинна забезпечувати держава.

С. Ярошенко приходить до висновку, що запровадження стандартів соціальних гарантій, зокрема на рівні Декларації прав людини, демонструє прагнення сучасних правових держав уникнути соціальних сплесків та ризиків соціальних конфліктів за рахунок запровадження певних зобов'язань із соціального забезпечення населення [10].

Така позиція дає нам підстави зробити наступний висновок: держава, запроваджуючи стандарти соціального захисту бере на себе обов'язки фінансового забезпечення найбільш уразливих верств населення, що в свою чергу повинно стимулювати економічний розвиток.

К. Ревун наголошує, що фінансові аспекти реалізації гуманітарних цілей та цілей соціального захисту населення стосуються не лише обов'язку витратити державою фінансові ресурси на забезпечення незахищених верств населення, але і розподілу такого навантаження на інші верстви суспільства [6, с. 28-30]. Це свідчить про те, що існує напрям досліджень в науковій доктрині державного управління, який тяжіє до виведення соціальних гарантій із системи суто державних гарантій, делегуючи часину повноважень по їх досягненню та забезпеченню від держави самому суспільству. Це означає високий рівень суспільної свідомості та правової культури соціуму, а отже виступає не стільки елементом концепту сталого розвитку, скільки індикатором досягнення цілей такого розвитку.

С. Устинов визначаючи «соціальний захист», протиставляє це поняття «соціальному забезпеченню». На думку вченого вони

співвідносяться як загальне та окреме, а соціальний захист забезпечується системою державних гарантій соціального забезпечення. Тому він визначає перший як «діяльність соціально орієнтованої держави, яка здійснюється через комплекс організаційно-правових та соціально-економічних заходів», а другий – як комплекс відповідних заходів [9, с. 94]. Ми звертаємо увагу на такий підхід, оскільки в подальшому, в практичному вимірі, саме він слугуватиме нам фундаментом для визначення орієнтирів та індикаторів організаційно-правового а інституціонального забезпечення системи соціального захисту в державі. Іншою є позиція І. Сироти який синонімізує терміни «соціальний захист», «соціальне забезпечення», вважаючи їх проявом функції держави, яка піклується про громадян [8, с. 9-12]. На наше переконання ці два терміни дійсно різні, оскільки «забезпечення» передбачає активну владно-управлінську діяльність зі створення відповідних умов, а «захист» - активну діяльність з реалізації завдань соціальної політики виходячи із створених умов.

Отже, на наш погляд, соціальний захист є обов'язком держави, і система його забезпечення не може створюватися лише за умови необхідності мінімізації чи подолання наслідків соціальних ризиків. Так, соціальний захист є реакцією на відповідні соціальні ризики початку ХХ ст., але в подальшому він стає невід'ємним індикатором рівня демократизації суспільно-політичних процесів в державі.

Соціальний захист стає не стільки механізмом кризового втручання, скільки стратегією профілактики негативного впливу можливих соціальних ризиків. Він не лише усуває наслідки соціальної нерівності, а й передбачає збалансований перерозподіл суспільних благ, стаючи способом зменшення нерівності та подолання (недопущення) маргіналізації окремих осіб, сімей і соціальних груп. Тобто необхідно створити системи юридичних гарантій і прав, соціальних інститутів, що забезпечать їх

реалізацію та відповідно формують інституційні умови підтримки життєзабезпечення і діяльного існування різних соціальних верств і груп населення. Можна було б говорити, що саме в такий спосіб здійснюється державна соціальна політика, але соціальний захист є поняття значно вужче ніж предмет всієї загальнодержавної соціальної сфери.

За своєю економічною сутністю соціальний захист є частиною розподільної системи та співвідноситься із такими соціально-економічними категоріями, як спосіб життя, рівень достатку і рівень доходів.

Соціальний захист це своєрідна форма вираження соціальної політики держави, спрямованої на матеріальне забезпечення певних категорій громадян за рахунок реалізації економічного потенціалу та спрямування результатів економічного зростання в соціальну сферу. Традиційно це пов'язують із перерозподілом державних фінансів і створення такого економічного підґрунтя, за рахунок якого держава здатна вирішувати не лише існуючі проблеми соціального забезпечення, але і оперативно реагувати на нові соціальні ризики. Це означає, що соціальний захист повинен розглядатися в динаміці, тобто з урахуванням трендів соціально-економічних процесів, прогнозування потенційних соціальних ризиків та розробки заходів з протидії їм. Задоволення потреб громадян у випадку втрати ними джерела засобів для існування, настання невідвортної втрати повноцінної функціональності особи (каліцтво, професійне захворювання тощо) означає необхідність передбачення державою відповідних наслідків соціальних ризиків. А тому ми приходимо до логічного висновку про необхідність страхування осіб від настання таких ризиків. Таким чином, в систему соціального захисту імплементуються суто економічні відносини – відносини страхування. Це одночасно дає змогу розширити можливості держави із соціального забезпечення, з іншого – розширити засоби реалізації громадянами їх

права на соціальний захист, а державі – на практичне втілення відповідних гарантій.

В такому контексті нам видається слушною позиція Е. Лібанової, яка вважає, що соціальний захист населення – «це матеріальне забезпечення всіх без винятку громадян не нижче соціальних нормативів, а також гідних умов проживання» [4, с. 12-14]. Такий підхід дійсно має обґрунтованість та логіку, оскільки ув'язуючи систему соціальних гарантій, стандартів соціального забезпечення, механізми соціального захисту із рівнем життя в державі, ми опиняємося в ситуації, коли практичний вираз соціального захисту детермінується суто через рівень матеріального статку громадян. А отже мова йде про перерозподіл фінансових ресурсів в державі з метою встановлення певного рівня соціального забезпечення, балансу матеріального забезпечення рівня життя.

Тому, ми можемо трактувати соціальний захист як сукупність принципів, правил, методів, економічних, правових, соціальних гарантій, що забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав, мінімально достатніх умов життя, задоволення потреб підтримки життєзабезпечення різних соціальних груп.

Таким чином, узагальнюючи соціальний та економічний зміст соціального захисту, ми можемо виділити наступні його детермінанти: передбачає обов'язкову участь держави через мінімально визначений рівень державної підтримки певних категорій населення, які зазнали соціальні ризики та опинилися в ситуації, коли рівень їх життя та достатку є нижчим за середній рівень забезпеченості в суспільстві; наявність визначених індикаторів рівня життя, які визнаються державою та суспільством і означають реалізацію конституційних прав особи на гідне життя; існування системи соціальних стандартів, які стосуються не лише реалізації тих чи інших прав особи, а і забезпечення реалізації таких прав з боку держави; активну модель відносин суспільства, індивіда та держави в

процесі запобігання настанню соціальних ризиків та подолання їх негативних наслідків, що частіше за все розкривається через відносини страхування; наявність усталеною системи механізмів реалізації державою своїх гарантій та зобов'язань в сфері соціального захисту, що розкривається через практичне використання інструментарію соціальної політики.

Соціальний захист виконує важливу функцію – він забезпечує формування й розвиток повноцінної особистості, людського та соціального потенціал, які в подальшому здатні підвищити інтенсивність соціально-економічних процесів в державі. Створюючи відповідний рівень соціального захисту населення, держава повертає найбільш уразливі його верстви, або осіб, що відчули на собі соціальні ризики до активної економічної діяльності. Логічним наслідком цього стає консолідація внутрішніх інтелектуальних, трудових та економічних ресурсів держави джерелом яких виступає населення. В такому розумінні призначення соціального захисту ми знаходимо два важливих зауваження: створення системи соціального захисту вимагає від держави певних ресурсних витрат, які спрямовуються на максимальне розширення можливостей реалізувати найбільш уразливим верствам населення; наслідком запровадження системи соціального захисту для держави в цілому є повернення соціально уразливих верств населення до активного соціально-економічного буття, що дає можливість розглядати державою витрати на заходи соціального забезпечення в якості так би мовити соціальних інвестицій.

Такий підхід дає нам можливість говорити про зустрічні спрямування векторів державної соціальної політики: з одного боку держава виконує свої соціальні зобов'язання перед населенням, з іншого – населення, споживаючи відповідні соціальні послуги отримують можливість для ще більшої активізації власного потенціалу, який

втілюється у виконання ним своїх зобов'язань перед державою, зокрема в частині сплати податків, трудової діяльності тощо.

Крім того, соціальний захист є формою протидії державою соціальним ризикам, що розкривається через синтаксичне навантаження на саме слово «захист», це активна форма державно-управлінського впливу на ті тенденції та процеси, що мають негативне значення для суспільства в цілому та окремих громадян. «Забезпечення» в такому сенсі уявляється нам конкретною моделлю державного впливу з протидії соціальним ризикам, тобто конкретними засобами: соціальне страхування, пенсійне забезпечення, політика зайнятості тощо. Соціальний захист означає забезпечення гідного рівня життя громадян, а тому можна говорити, що його місце в системі державних гарантій є центральним, оскільки найвищою цінністю для будь-якої демократичної держави є життя і здоров'я її громадян.

Продовжуючи логіку даної тези ми приходимо одразу до двох важливих висновків: соціальний захист, як самостійна функція держави та система державних гарантій можливі виключно в демократичних країнах. Піклування про своїх громадян є зобов'язанням демократичної, правової держави із розвиненою системою інститутів громадянського суспільства та правовою культурою самого населення; соціальний захист, виступаючи центральною функцією демократичної держави, об'єктивує необхідність спрямування соціально-економічного середовища держави на його забезпечення, тобто на забезпечення гідного рівня життя громадян.

Таким чином основна місія держави проявляється в створенні умов для досягнення суспільного блага, одним із проявом яких є досягнення максимального рівня соціального забезпечення найбільш уразливих верств населення, в тому числі за рахунок протидії наслідкам соціальних ризиків.

Сучасна демократична держава дійсно запроваджує системний підхід до забезпечення гідного рівня життя всім громадянам розробляючи

соціальну політику. Місце системи соціального захисту в ній об'єктивується необхідністю спочатку попередження, а згодом – реагування на наслідки соціальних ризиків. Для цього і функціонує система соціального страхування.

Соціальний захист є не однорідним явищем, а включає в себе сукупність державних гарантій, дотримання яких переслідує різні цілі та стосується різних аспектів забезпечення «гідного рівня» життя населення в залежності від того, які саме соціальні ризики впливають на суспільство: соціальне забезпечення внаслідок втрати засобів існування чи спроможності громадянами реалізувати власні трудові та економічні права через загальний незадовільний стан розвитку економіки держави; соціальний захист від втрати роботи, внаслідок настання ризиків безробіття або професійних чи інших захворювань каліцтва тощо. Тобто тих які пов'язані із настанням ризиків під час реалізації громадянами свого трудового потенціалу; соціальне забезпечення осіб, які втратили працездатність, або які не мають змоги внаслідок вроджених хвороби (каліцтва) реалізувати власний трудовий потенціал; соціальний захист материнства та дитинства, а також громадян, які потребують батьківського піклування; пенсійне забезпечення та захист громадян похилого віку, які не мають можливості забезпечити себе необхідним рівнем піклування та осіб з низьким рівнем функціональності; захист окремих категорій громадян, які не забезпечені базовими соціальними стандартами (житом, медичним обслуговуванням тощо).

Таким чином, соціальний захист є надзвичайно розгалуженою сферою державно-управлінського впливу, що пов'язано із великим рівнем дисперсії соціальних ризиків. Держава своїм впливом повинна забезпечувати досягнення гідного рівня життя всіх громадян з урахуванням особливостей наведених вище структурних елементів прав громадян на соціальне забезпечення.

Важливим є також висновок про те, що на сьогодні в науковому дискурсі немає єдності стосовно визначення співвідносності між такими категоріями як: «соціальний захист»; «соціальне забезпечення», «соціальні гарантії».

Разом з тим, ми наголошуємо на тому, що протидія соціальним ризикам є важливим напрямком в аспекті забезпечення повноти соціального захисту. Держава створює додаткову систему засобів із прогнозування, попередження та протидії наслідкам соціальних ризиків. Цей інструментарій держави використовується в тому випадку, коли існує потреба різкого та оперативного втручання для соціального вирівнювання. Тут мова йде вже про економічну природу соціального захисту, яка проявляється одразу в декількох державних гарантіях:

- гарантії забезпечення соціальної рівності та стандартів гідного життя за рахунок перерозподілу фінансових ресурсів з метою надання допомоги найбільш уразливим верствам населення;
- створення системи страхування від соціальних ризиків, що дає змогу акумулювати фінансові ресурси та витратити їх виключно за потреби, тобто у випадку настання таких ризиків.

Висновок. Саме забезпечення гідних умов життя, стану соціальної рівності та захищеності, а також ефективність в протидії соціальним ризикам – все це займає центральне місце серед основних конституційних потреб людини і громадянина. Забезпечуючи їх, держава створює цілу систему організаційно-правових, інституціональних та функціональних засобів й інструментів; консолідує апарат держави, регулюючи суспільні відносини з приводу соціального страхування тощо. Все це в свою чергу дає цікавий ефект – активізує соціально-економічний потенціал держави. В свою чергу громадяни активізують свій інтелектуальний, людський та соціальний капітал; а суб'єкти економічних відносин – трудовий та економічний. Коли досягається критичний стан такої консолідації

потенціалів забезпечується економічне зростання держави. В цьому контексті соціальний захист розглядається нами і як важлива складова всієї соціально-економічної підсистеми держави, і як середовище реалізації конституційних прав та свобод людини.

Разом з тим, така громіздка система потребує складного механізму державного регулювання. Соціальний захист виступає об'єктом публічного управління, і для того, щоб цілі й завдання такого захисту були досягнуті максимально, необхідним є розробка дієвих владно-управлінських рішень та ефективних механізмів. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні структури соціального захисту, його юридичну та економічну природу. Все це дасть змогу побудувати таку модель публічного управління соціальним захистом, яка відповідатиме вимогам концепту сталого розвитку.

Література

1. Зверяков М. І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії. *Економіка України*. 2018. №10. С. 10-31.
2. Ковалевич Д. А. Соціальний захист населення як важливий напрям соціальної політики держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 30. С. 87-93.
3. Крюков О. І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави: Україна та європейський досвід. *Державне будівництво*. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_47
4. Лібанова Е. М., Палій О. М. Ринок праці та соціальний захист. Київ : С. Павличко "Основи", 2004. 491 с.
5. Мазаракі А., Чугунов І. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія. Київ : КНТЕУ. 2015. 376 с.

6. Ревун К. Фінансові аспекти реалізації гуманітарних цілей в управлінні збалансованим розвитком національної економіки. *Світ фінансів*. 2015. №4. С. 22-31.
7. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.
8. Сирота И. М. Право социального обеспечения в Украине. Харьков : Одиссей, 2000. 384 с.
9. Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90-95.
10. Ярошенко С. Право социального забезпечення. Київ : КНЕУ, 2005. 232 с.

References

1. Zvieriakov M. I. (2018) Teoretychna paradyhma staloho rozvytku ta ukrainski realii [Theoretical paradigm of sustainable development and Ukrainian realities]. *Ukraine economy*, №10, 10-31 [in Ukrainian].
2. Kovalevych D. A. (2020) Sotsialnyi zakhyst naselennia yak vazhlyvyi napriam sotsialnoi polityky derzhavy [Social protection of the population as an important direction of the social policy of the state]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, № 30, 87-93 [in Ukrainian].
3. Kriukov O. I. (2009) Sotsialna zabezpechenist naselennia yak chynnyk pobudovy sotsialnoi derzhavy: Ukraina ta yevropeyskyi dosvid [Social security of the population as a factor in building a social state: Ukraine and European experience]. *Derzhavne budivnytstvo*, № 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_47 [in Ukrainian].
4. Libanova E. M., Palii O. M. (2004) *Rynok pratsi ta sotsialnyi zakhyst [Labor market and social protection]*. Kyiv : S. Pavlychko "Osnovy".

5. Mazaraki A., Chuhunov I. (2015) *Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren [State financial regulation of economic transformations]*. Kyiv : KNTEU [in Ukrainian].
6. Revun K. (2015) Finansovi aspekty realizatsii humanitarnykh tsilei v upravlinni zbalansovanyim rozvytkom natsionalnoi ekonomiky [Financial aspects of the implementation of humanitarian goals in managing the balanced development of the national economy]. *Svit finansiv*, №4, 22-31 [in Ukrainian].
7. Ruzhenskyi M. (2013) *Sotsialnyi zakhyst naseleння v umovakh formuvannya rynkovoї modeli ekonomiky Ukrainy [Social protection of the population in the conditions of formation of the market model of the economy of Ukraine]*. Kyiv : IPK DSZU [in Ukrainian].
8. Sirota I. M. (2000) *Pravo sotsialnogo obespecheniya v Ukraine [Social security law in Ukraine]*. Kharkov : Odissey [in Russian].
9. Ustynov S. O. (2011) Spivvidnoshennia terminiv «sotsialnyi zakhyst» ta «sotsialne zabezpechennia» v zakonodavstvi Ukrainy [Correlation of the terms "social protection" and "social security" in the legislation of Ukraine]. *Yurydychna nauka i praktyka*, № 2, 90-95 [in Ukrainian].
10. Iaroshenko S. (2005) *Pravo sotsialnoho zabezpechennia [The right to social security]*. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].